

▶ trenutke, ki bo med nas vnašal nemir in krivico, ki se bo in se je žal že zgodila mnogim izmed nas, izkoristimo za to, da bomo branili pravico in svobodo, ki pripada vsakomur, ki jo zna braniti. Pojdimo torej na silvestrsko noč varno čez brv, brez zdrsov in bojazni, v veri, da se onkraj poti kažejo obrisi nove pomladi in upanja. Sklenimo roke, kot smo to storili že nešteto krat, in naj obroč sklenjenih rok ne popusti pod še tako težko preizkušnjo, ki nas čaka v prihajajočem letu. Srečno in pogumno!

Vera Ban, Ljubljana

Revolucionarno nasilje na vzhodnem Gorenjskem 1941–1945

Moj namen ni celotno ocenjevati delo Damjana Hančiča *Revolucionarno nasilje na vzhodnem Gorenjskem 1941–1945*, Ljubljana 2011, temveč želim prispevati le nekaj pripomb in dopolnitev predvsem na tiste navedbe in zapise v knjigi, na katere sem postala še posebej pozorna.

V knjigi je zajeto zelo obsežno območje, zato je vsebini in ugotovitvam ter navedenemu številnemu arhivskemu gradivu težko slediti.

Najprej sem se ustavila pri navedbi, da je Kamniški bataljon ... junija 1942 uspešno napadel orožniško postojanko v Stranjah (str. 15). Poglejmo, kakšen je bil ta uspeh! Nemška postojanka je bila najprej nameščena v hiši Karla Kočarja - Pogačarjevega v Zagorici ob vznožju hriba Gradišče in ob reki Kamniški Bistrici. Ta napad so partizani izvedli 9. junija 1942 sredi dopoldneva. Napad je trajal

poldrugo uro. Kam so se nemški žandarji v tem času zatekli, si je težko predstavljati. Žrtev med njimi menda ni bilo. Če bi bile, kaj bi temu sledilo?! Zaradi močnega streljanja smo bili okoliški prebivalci zelo preplašeni in v skrbeh, ker nismo vedeli, kaj se sploh dogaja. Hiša - postojanka je bila od krogel močno poškodovana. Ko so se partizani umaknili, je orožje utihnilo. Nato so Nemci sedež postojanke prestavili v župnišče, ki je bilo ob vznožju cerkvenega hriba tik nad glavno cesto. Betonske bunkerje so zgradili pod župniško zgradbo in ob njej.

V noči na 6. oktober 1944 je Šlandrova brigada napadla župnišče - postojanko in zgradba je pogorela. Nemci so napad preživeli v bunkerjih. Po tem je žandarmerija stransko cerkev na vrhu hriba spremenila v utrdbo. Notranjost cerkve so spremenili v bivalne prostore, okoli cerkve pa zgradili betonske bunkerje. Po vojni je bila notranjost cerkve, ki je bila povsem opustošena, obnovljena po načrtih arh. Jožeta Plečnika (gl. Angelca Turnšek, Biser v Stranjah. *Demokracija* št. 47, 2003, str. 40-42, in Janez Trepel, *Cerkev v Stranjah*. Kamniški zbornik XX/2010, str. 167-178). Na str. 15 v zadnjem odstavku je tudi navedeno, da je junija 1942 Kamniški bataljon uničil postojanko vermahta na Črnicu. Na spomeniku na Črnicu pa je napisano: »16. junija 1942 so na tem mestu borci Kamniškega bataljona uničili eno izmed prvih okupatorjevih postojank na Gorenjskem in Štajerskem ...«. Kam so se borci po napadu umaknili? Zakaj je prišlo do spopada med partizani in Nemci na Veliki planini? Po enem zapisu naj bi to bilo 18. junija 1942, po drugem pa 19. junija 1942.

Na str. 16 v prvem odstavku avtor opisuje represalije, ki jih je okupator izvajal nad prebivalci na obravnavanem območju zaradi partizanskih akcij. Med številnimi pretresljivimi dogodki navaja, da je okupator v Črni ustrelil 51 talcev, kar je največje število talcev na kamniškem v vsem času okupacije. Menim, da ta tragični in pretresljivi dogodek kliče po podrobnejšem opisu.

Po ugotovitvah je bila nedelja, 5. julija 1942, ko so se

možje srednjih let in mladi fantje iz Stranj in okoliških krajev na poziv okupatorja morali zbrati ob določeni uri v Stahovici (ob žagi) v okviru nekakšnega predvojaškega urjenja. Po končani vadbi ali pa še pred koncem so Nemci vse te zbrane domačine odvedli v kamniške zapore. Po pripovedovanju so nekatere takoj izpustili, druge zadržali in nato med njimi izbrali 51 talcev ter jih 9. julija 1942 v Potoku v Črni, naprej od rudnika kaolina, postrelili.

Ta tragični dogodek se je povezoval z napadom partizanov, menda prav tisto nedeljo, 5. julija, na nemški avtomobil, v katerem se je peljalo pet Nemcev po dolini Črne. Nemci so bili mrtvi, avto je zgorel. Sledilo je maščevanje okupatorja: 10 talcev za enega Nemca in eden za avto. Spominjam se družine Rebernik - Urhove iz Zagorice, ki je med temi talci izgubila moža (očeta) in dva sinova. Na obrazu žene (mame) te družine ni bilo nikoli več videti nasmeha, ampak eno samo žalost in bolečino.

Zaradi omenjenega dogodka je še en tragični dogodek 5. julija 1942 stopil nekoliko v ozadje.

Avgust Kramar je s svojo družino med obema vojnama prišel iz Šmartnega pri Litiji v Črno pri Kamniku in se zaposlil v rudniku kaolina. V noči na 5. julij 1942 so ga partizani odvedli od doma v Črni in ga brez sodbe umorili v naselju Krivčevo pred osnovno šolo. Pokopali so ga na pokopališču v Stranjah. V rudniku je bil zaposlen tudi njegov brat Franc Kramar; bil je v partizanih, a je že pred umorom brata Avgusta padel po eni verziji 18. junija 1942, po drugi pa 19. junija 1942 na Veliki planini v boju z Nemci. Kje je pokopan, se ne ve. Hančič ju v knjigi ne omenja. V poglavju *Obdobje odkrite državljanske vojne na Gorenjskem, poletje 1943–pomlad 1945* je na strani 51 sestavek z naslovom *Umor Franceta Turnška iz Stranj*.

Moj oče je bil občinski tajnik občine Kamniška Bistrica in organizist v Stranjah. Bil je Franc in ne France Turnšek, kar je razvidno iz dokumentacije, objavljene v mojem članku *Krivica boli* (v Jože Dežman, *Spravno ljubeznijo iz rdeče ledene dobe*, 2005, str. 85-102), in na katerega se avtor knjige tudi sklicuje. Vsebinsko,

navedena v sestavku, je v glavnem prepisana iz mojega članka. Pri prepisovanju pa se je v sestavek vrnilo nekaj nepravilnosti in napak. Na primer v peti vrsti je navedeno: Isto noč – po Hančiču naj bi to bilo 1. decembra 1943, so partizani prav tako umorili trgovca Jožeta in Stanislavo Petek iz Podstudeca v dolini zgornje Črne. To seveda ne drži! Zakonca Petek sta bila umorjena isto noč kot zakonca Lukan iz Zgornjih Stranj, to je 14. decembra 1943. Na koncu sestavka pa je navedena oznaka štev. 208, ki se sklicuje na vir v opombi. Pri virih pa je pod to številko naveden članek: Smolik, Učiteljici verouka žrtvi. V navedenem članku prof. Smolik ne piše o Prodniku, Sitarju in tudi ne o zakoncih Petek, ampak o Pavli Urankar in Vandi Fajdiga iz Kamnika.

Prav tako je na straneh 51 in 52 opisan umor zakoncev Lukan iz Stranj. V tem sestavku je omenjen zapisnik, ki je bil napravljen marca 1946. Iz tega zapisnika je razvidno, da je na zaslišanju Leopold Starovasnik iz Stahovice izjavil, da je »višji forum« – kdo je bil ta višji forum, ni navedeno – odločil, da se zaradi izdajstva in sodelovanja z okupatorjem tisto noč, to je 14. decembra 1943, likvidirata župan Karel Žerjav in njegova žena. Družina Žerjav je stanovala pri Lukanovih v Zgornjih Stranjah. Zaradi nesrečnih okoliščin, ki so opisane v sestavku, pa je prišlo do pomote in tako sta bila namesto zakoncev Žerjav umorjena zakonca Lukan. (Po pripovedovanju pa župana Žerjava tisti večer sploh še ni bilo doma!)

Nedavno sem prebrala tudi izjavo Franceta Uršiča iz Zgornjih Stranj, ki prav tako izjavlja, da sta bila zakonca Lukan umorjena po pomoti in zaradi nesrečnih okoliščin. Starovasnikovo pričanje je potrdil tudi Franc Hribar.

Te izjave prič me ne prepričajo. Umor vseh sedmih žrtev – Turnška, Prodnika, Sitarja, zakoncev Petek in zakoncev Lukan – je bil po mojem prepričanju in vedenju načrtovan. To je razvidno iz dokumenta *Seznam likvidiranih belo-plavo gardistov*. Opčina II. in III. Položaj, 4. 1. 1944. Štev. 1/44, katerega podpisnik je Tošo I. r., občinski sekretar KPS. V tem dokumentu Tošo in France Bernot

88.3 & 105.1 Mhz
ALPSKI VAL

Radio Alpski val
www.alpskival.net
† 05 38 11 886
† 05 38 11 674

- Filip iz Zagorice navajata vzroke za likvidacijo vseh sedmih žrtev.

O teh krivičnih umorih in obtožbah sem pisala v tedniku Demokracija, nekaj tudi v Kamniškem občanu in v že omenjenem članku Krivica boli. Preseneča me, da je vsebina omenjenega zapisnika prišla na dan šele sedaj. Je pa znano, da so nekateri domačini, Stranjani, po vojni preprečili nacionalizacijo hiše zakoncev Lukan. Hčerka Mira je to navedla v svojih vlogah, poslanih na Ministrstvo RS za pravosodje v sektor za popravo krivic, na Ustavno sodišče RS in na Upravno enoto Kamnik.

Lukanova hči Mira je bila stara pet let, ko so ji umorili starše. Od tedaj dalje je bila vsa otroška leta odvisna od svojih sorodnikov, pa nihče od omenjenih prič, ki so izjavljale, da sta bila zakonca Lukan umorjena po pomoti, ni ničesar storil v prid osirotele Mire Lukan.

Ker v knjigi D. Hančiča nisem zasledila nobenega zapisa ali opombe o partizanu Tošu, bom navedla nekaj opomb o njem, ki sem jih povzela iz objavljenih pisnih virov. Arhivsko gradivo iz let 1942–1944, ki zadeva Kamnik in

okolico, je akad. dr. Marjan Korša objavil v Zborniku žrtev 2. svetovne vojne v občini Kamnik, 1998. V tem gradivu je v zborniku na str. 104 naveden Tošo, in sicer kot pomočnik Varnostno-obveščevalne službe za okraj Kamnik. Dr. Korša je to gradivo opremil z opombami, s komentarji in sklepi. Za primerjavo pa je upošteval tudi novejšo zgodovinske vire. Gradivo je strokovno obdelano in pregledno predstavljeno.

Toša med ilegalnimi kadri za Rajonski komite Kamnik omenja tudi J. Vidic v knjigi Zločin pri Lenartu, 1973, str. 352.

Omenja pa ga tudi Tomaž Kočar v knjigi Kamniška Bistrica – Bistriški gozd, 2003, in to večkrat. Na str. 150 je naslednji zapis: »Partizan Anton Šlebir - Tošo iz Godiča 34, podoficir v stari Jugoslaviji, se je po pripovedovanju menda celo 'sprehajal' med nemškimi žandarji, strahoval domačine in imel namen že določene (npr. Kemperla na Kraljevem Hribu idr.) tudi 'pospraviti'. Skratka, partizanal je precej po svoje ...«

Toša so soborci likvidirali 2. 11. 1944 v Kamniški Bistrici. kaj je bil

resnični vzrok za likvidacijo, pa najbrž ne bomo izvedeli.

Iz navedenega je razvidno, kakšne politične funkcije so bile Tošu zaupane med vojno. Kot sem že omenila, je bil tudi občinski sekretar KPS. Svoj politični položaj pa je Tošo izrabljal tudi za svoja kruta, nečloveška dejanja.

Pripombe k navedbam v literaturi, seznamu žrtev in osebnem kazalu: Članek Angelce Turnšek Krivica boli je v literaturi naveden na str. 191 in ne 192.

V seznamu žrtev je Prodnik Viktor naveden na str. 83 in ne na str. 84.

Kraj bivanja niso bile Županje njive, ampak Kregarjevo.

Datum smrti ni 4. 12. 1943, ampak 1. 12. 1943.

V seznamu žrtev je pri Petek Stanislavi naveden kraj bivanja Potok v Črni, pravilno je Podstudenec.

V seznamu žrtev je Lukan Franc (pravilno France) naveden na str. 81 in ne na str. 82. Kraj bivanja zakoncev Lukan so bile Zgornje Stranje.

V seznamu žrtev je navedeno Šlebir Anton, Godič, datum likvidacije 2. 11. 1944. V opombi pa je izpadla navedba: »partizan, ki so ga ubili partizani«. Njegovo ilegalno ime je bilo Tošo.

In za konec. Upam, da se mi na takšne in podobne navedbe oziroma pomanjkljivosti, kot so navedene v Hančičevi knjigi, v prihodnje ne bo treba več odzivati.

Angelca Turnšek, Ljubljana

Tiskovni sklad tednika DEMOKRACIJA

Finančna sredstva za pomoč pri izdajanju tednika Demokracija lahko nakažete na transakcijski račun **SI56 24200-9004125033**, odprt pri Raiffeisen bank d.d., s pripisom »za Demokracijo«.

Za nakazila iz tujine poleg transakcijskega računa pripišite SWIFT kodo: KREK SI 22.

Vnaprej najlepša hvala.